

ОСОБИСТІСНО-ЕСТЕТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ КОРЕКЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Інна ШИШОВА (Кіровоград)

Постановка проблеми. Питання підвищення ефективності навчання і виховання дітей із особливими потребами є актуальними як для України, так і для інших держав світового суспільства, адже великий відсоток дітей має порушення у розвитку. У корекційній педагогіці XXI століття активно відбуваються пошуки оптимальних шляхів реалізації корекційної роботи, удосконалення існуючих форм та методик, розробка нових технологій спеціального навчання.

У загальноосвітніх закладах уже зараз навчаються діти, які мають не тільки легкі, а й значні порушення розвитку, поведінки. Таку систему освіти називають інклюзивною – це гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. Інклюзія передбачає створення освітнього середовища, яке відповідає потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Ключовим фактором сприяння інклюзивній освіті є підготовка фахівців високої психолого-педагогічної культури.

Виконуючи різні соціальні ролі спеціаліст, який працює із дітьми, що мають порушення розвитку, реалізує функції вчителя, вихователя, фахівця з корекції, лікаря, психолога, реабілітолога, дослідника, консультанта, захисника, порадника, помічника. Він здійснює навчальну, виховну, корекційну, методичну, науково-дослідну і просвітницьку діяльність, працює з батьками вихованців, тому має бути сформованою самоактуалізованою особистістю. Цьому сприятиме оптимізація

особистісно-естетичного компоненту у підготовці студентів до діяльності в умовах корекційної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У класичній та сучасній науці напрям підготовки майбутнього вчителя-професіонала розкривають праці К. Ушинського, М. Пирогова, С. Русової, А. Макаренка, В. Сухомлинського, М. Монтесорі, А. Маслоу, М. Боришевського, І. Кона.

Питанням особистісного та естетичного розвитку присвячено низку наукових праць, які можна систематизувати за такими напрямками: філософія освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень та ін.); психологія індивідуальності (О. Асмолов, Є. Ільїн, В. Мерлін, С. Рубінштейн та ін.); педагогіка індивідуальності (О. Гребенюк, О. Пехота та ін.); професійна й педагогічна освіта (В. Бех, О. Глузман, А. Кузьмінський та ін.); психологія професійної діяльності та професійного розвитку педагога (Г. Балл, І. Бех, С. Максименко, В. Панок, Н. Пов'якель, В. Рибалка, В. Семиченко, Н. Чепелева, Т. Яценко та ін.); психологія творчості й розвитку творчої особистості (Н. Вишнякова, Я. Гарасим, В. Моляко, Я. Пономарьов, В. Рибалка, В. Роменець, Б. Теплов та ін.); естетика й теорія художньої творчості (Ю. Борев, О. Гройсман, І. Дмитрієва та ін.); гуманізація, гуманітаризація та забезпечення культуровідповідності сучасної освіти (С. Гончаренко, Д. Лихачов та ін.); педагогічна майстерність і творчість (Н. Гузій, В. Загвязинський, І. Зязюн, В. Кан-Калик); дослідження впливу мистецтва на розвиток особистості суб'єктів педагогічного процесу

(О. Мелік-Пашаєв, О. Олексюк, В. Орлов, О. Отич та ін.).

Особливості психолого-педагогічної корекції розглядали Л. Занков, О. Граборов, М. Гнезділов, І. Грошенкова, Г. Дульнев, І. Єременко, О. Коломійцева, С. Кузікова, В. Лубовський, Б. Пінський, В. Рожнов.

Проблемам професіоналізму педагогів, які працюють із дітьми, що мають порушення розвитку, присвячено праці В. Бондаря, І. Єременка, Н. Засенко, І. Колесника, А. Колупаєвої, М. Кота, В. Лапшина, С. Миронової, Н. Назарової, В. Синьова, Л. Фомічової, О. Хохліної, А. Шевцова, М. Шеремет, М. Ярмаченка та ін. Автори наголошують на винятковій важливості професійної діяльності педагогів, пов'язаній із корекційним спрямуванням навчання і виховання.

Мета статті полягає в аналізі особистісно-естетичного компонента у структурі корекційної освіти, який передбачає дослідження особистісного розвитку майбутнього педагога, який працюватиме із дітьми, що мають психофізичні особливості, та виявлення потенціалу естетики та мистецтва у корекційній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Функціями педагога, який виховує дітей в інклюзивних закладах освіти, є: діагностична, орієнтаційно-прогностична, конструктивно-проектвальна, корекційна, організаційна, інформаційно-пояснювальна, комунікативно-стимулююча, аналітико-оцінювальна, дослідницько-творча. Специфіка корекційної функції полягає у виправленні або послабленні порушень психофізичного розвитку дитини у процесі навчання та виховання, профілактиці ускладнень структури дефекту; створенні умов для максимально можливого цілісного розвитку особистості дитини; формуванні дитячого колективу; навчанні батьків корекційним методам і прийомам організації ігрової, трудової, навчальної діяльності.

Науковці й практики визнають як аксіому, що у корекційно-виховній роботі першочергову роль відіграють не засоби корекції чи методичні прийоми, а особистість педагога, тобто педагогічно спрямована сукупність його соціально і професійно значущих характерологічних якостей, тому характеру корекційного педагога мають бути притаманні: любов до дітей, самовідданість, професійна цілеспрямованість і працездатність, захопленість професією і готовність поважати інтереси дітей із порушеннями розвитку, упевненість в оптимістичній перспективності корекційно-виховного впливу, готовність до постійного удосконалення свого професійного рівня.

«Особистістю є соціалізований індивід, котрий утілює найсуттєвіші соціально значущі властивості. Особистістю є людина, котра має свою життєву позицію, що утвердилася внаслідок тривалої і клопіткої свідомої праці, їй притаманні свобода волі, здатність до вибору, відповідальність. Така людина не просто вирізняється завдяки тому враженню, яке справляє на інших; вона свідомо виділяє себе з навколишнього світу. Глибина і багатство особистості зумовлені її зв'язками зі світом, з іншими людьми, уявленням про себе, своє «Я»» [3, с. 301].

Особистісно-естетичний розвиток студентів у умовах інклюзивного навчання передбачає: поповнення змісту професійної підготовки майбутніх педагогів та психологів теоретичними питаннями щодо проблеми; забезпечення студентів навичками і вміннями корекційно-виховної роботи; організацію комплексу практичних занять контекстового характеру.

Принциповим є естетичний компонент корекційної освіти, адже діти із порушеннями розвитку і дорослі, причетні до їхньої освіти, витрачають на подолання різноманітних фізичних, психологічних, моральних та інших життєвих перешкод більше зусиль і ресурсів. Відповідно вони потребують додаткової позитивної енергії, гарного настрою, психологічної терапії.

Естетичні почуття, поряд із моральними та інтелектуальними почуттями, відносять до вищих почуттів, адже вони поєднують усе багатство емоційних ставлень людини до соціального оточення. «До естетичних почуттів належать почуття краси, прекрасного, які породжуються явищами природи, результатами праці людей, мистецькою і творчою діяльністю. Естетичні почуття відображають прекрасне, що є в самій об'єктивній реальності» [3, с. 251]. Сформувані і реалізовані естетичні почуття людина може у будь-якій діяльності, адже елементи прекрасного є в усьому. Тому важливо підготувати майбутніх педагогів та психологів до естетичного виховання дітей з особливими потребами.

І. В. Дмитрієва визначає, що «естетичне виховання – це цілеспрямований процес формування творчої активної особистості, здатної сприймати, оцінювати прекрасне, гармонійне, інші естетичні явища в житті, природі, мистецтві, жити, творити за «законами краси». Естетичне виховання спрямоване на формування цілісного духовного світу особистості, створює умови для чуттєво-образного способу пізнання

дійсності та мистецтва, сприяє розвитку різних видів творчості» [2, с. 12].

Одним із найбільш ефективних засобів естетичного виховання особистості є мистецтво. Корекційні можливості мистецтва пов'язані перш за все з тим, що воно може стати джерелом позитивних переживань, породжувати креативні потреби і способи їх задоволення в тому або іншому виді мистецтва.

На думку О. Отич, «посилення уваги до культуротворчого й креативного потенціалу освіти спричинює зміну соціокультурного статусу мистецтва як процесу та результату творчості, найбільш позначеної впливом індивідуальності й здатної найбільш ефективно впливати на розвиток останньої. Це зумовлює набуття мистецтвом ролі важливого чинника забезпечення творчої та індивідуально-особистісної спрямованості освіти й перетворення його на важливий компонент її змісту, що надає суб'єктам освіти унікальну можливість пережити й водночас осмислити та оцінити суспільний та педагогічний досвід і завдяки цьому набутти універсальної самовизначеності, недосяжної інтелектуальними засобами» [4, с. 5].

«У наш час у всьому світі посилюється тенденція до естетизації соціальної реальності, вона поширюється по усьому простору соціуму, як вшир, так і вглиб, у структури внутрішнього світу людини. У сучасному суспільстві відбувається естетизація найрізноманітніших сфер, структур, інститутів, посилюється художня складова будь-якої людської діяльності. Естетика буття впливає на емоції та почуття учасників освітньо-виховного процесу. Носієм естетики буття для дитини мають бути родина, природа, вихователь, педагог, культура, мистецтво» [9, с. 129].

Одним із методів психокорекційної роботи є терапія різними видами мистецтва. Мистецтво має значні можливості для покращення підготовки фахівців в умовах зростання інтересу до людини, прагненням наблизити її життя до цивілізаційних норм і є тією гармонійною частиною духовного багатства особистості, яке формує її внутрішній світ, розвиває в неї естетичні, інтелектуальні та моральні почуття. Воно сприяє всебічному розвитку особистості, формуванню у неї почуття прекрасного, здатності сприймати і розуміти красу в природі, побуті та праці. Переживання й емоції є джерелом енергії, які можуть змінюватися за допомогою мистецтва. У процесі творчого зв'язку одна форма мистецтва стимулює й розвиває іншу.

У практиці реабілітації дітей із порушеннями розвитку та психологічної корекції психіки дорослих, причетних до освіти даної групи осіб, широко відбувається використання з корекційною метою методів психодрами, тілесної, ігрової, зображувальної терапії, музики, танцю, ритміки, психогімнастики, комплексне використання методів арт-терапії.

Великий емоційно-творчий потенціал мають національне та світове мистецтво: фольклор, театр, музика, музеї, образотворча діяльність, кінематограф, література, декоративно-ужиткове мистецтво, природа. Як види людської діяльності танець, музика, театр, малювання існували з давніх часів. Зараз фахівці розробляють методики більш ефективного їх використання з метою позитивного психофізичного впливу. Наприклад, танцювальна терапія орієнтована на роботу з людьми, які мають особистісні проблеми (наприклад, сором'язливість, скутість, низьку самооцінку) або труднощі у взаємодії з іншими людьми. Танець, за твердженням С. Кузікової, може бути засобом відреагування психоемоційного напруження, негативних почуттів та переживань; викликати емоційне піднесення, почуття радості та задоволення від власного тіла, його рухів, злиття з музикою; сприяти розвитку адаптивних можливостей, здатності до контакту, пристосуванню до різних людей та обставин; навчати групової взаємодії; викликати переживання незвичайних вражень і в такий спосіб надавати учасникам змогу випробувати нові способи поведінки [6, с. 233].

Значний естетичний та корекційний потенціал має музика. Вона здатна формувати, розвивати і корегувати позитивні інтереси, емоційну сферу, образне мислення і уяву, естетичну свідомість [5].

Я. І. Гарасим, досліджуючи етностетику українського пісенного фольклору, пише, що «становлення національно самобутньої фольклорної художньої системи відбувалося внаслідок синтезуючої співдії географічно-кліматичних, історико-соціологічних та етнопсихологічних чинників. Саме ці три вагомні потоки факторів і спричинилися в основному до генези естетичних уявлень і критеріїв та формування еталонного етностетичного фонду фольклорно-пісенної образності, який наповнюється семантично майже тотожними, але формально дискретними поетичними символами, що можуть бути згруповані за принципом категоріального споріднення – астральні, рослинні, орнітологічні, зоологічні тощо. Особливою продуктивністю художнього

ресурсу відзначається астральна символіка, яку варто зачислити до чільних естетичних первофеноменів» [1, с. 35].

Позитивно діє на почуття людини естетика, пов'язана із рідним краєм. «Українська художня культура – це велич давніх культових споруд і духовна енергетика іконопису, неповторність пісенної лірики і високий стрій хорового багатоголосся, героїка думного епосу й чудо вертепної дії, поетична мудрість кіно та козацький гумор анімаційних шедеврів. Це унікальне явище світової історії, що в яскравій палітрі мистецьких жанрів і форм втілює ментальні риси українського народу: емоційність, ліричність, героїзм, життєвий оптимізм, гумор, естетичне світосприйняття» [8, с. 7].

Таким чином, знання та використання естетичних та змістових надбань української культури та педагогіки не тільки сприятиме узагальненню знань у царині народного і професійного мистецтва, здобутків минулого й сучасного, а й надаватиме корекційній діяльності більш глибинного автохтонного змісту, сприятиме здійсненню більш ефективних психокорекційних впливів і появі кращих результатів у дитячому розвитку. Тим більше, що «педагогічний вплив народної педагогіки на формування особистості важко переоцінити. Діти й підлітки сприймають її легко, природно і просто, навіть не відчуваючи, що їх виховують» [7, с. 7].

Висновки: 1. Майбутні психологи та педагоги безпосередньо впливатимуть на наступні покоління, від їх особистісних якостей, професіоналізму багато у чому залежатиме, якою стане наша держава. Значущою є підготовка студентів до діяльності в умовах інклюзії.

Особливе місце у розвитку особистості займають естетичні почуття, пов'язані із мистецтвом, красою, охайністю, етикою та етикетом, гармонією. Ефективним є естетико-особистісний підхід у професійній діяльності.

Значні можливості у здійсненні компенсаторної ролі у розвитку людей з особливими потребами містить мистецтво. Найкращого результату можливо досягти лише при комплексній взаємодії різних видів мистецтва.

Перспективи подальших розвідок передбачено спрямувати на дослідження форм і методів національної культури.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гарасим Я. І. Етноестетика українського пісенного фольклору: автореф. дис. на здобуття наук. ст. докт. філол. наук: спец. 10.01.07 «Фольклористика» / Я. І. Гарасим; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2010. – 43 с.
2. Дмитрієва І. В. Корекційні функції естетичного виховання та механізм їх реалізації в старших класах допоміжної школи: автореф. дис. на здобуття наук. ст. докт. пед. наук: спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / І. В. Дмитрієва. – 2009. – 45 с.
3. Загальна психологія: Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Каравела, 2012. – 464 с.
4. Отич О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ст. докт. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. М. Отич; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України, Київ, 2009. – 47 с.
5. Коломійцева О. В. Психологічні особливості емоційного сприймання музики розумово відсталими дітьми: автореф. дис. на здобуття наук. ст. к. психол. наук: спец. 19.00.08 «Спеціальна психологія» / О. В. Коломійцева; Інститут спеціальної педагогіки АПН України. – Київ, 2008. – 18 с.
6. Кузікова С.Б. Основи психокорекції: навч. посіб. / С.Б. Кузікова. – К.: Академвидав, 2012. – 320 с. – (Серія «Альма-матер»).
7. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка: навч.-метод. посіб. для студ. пед. навч. закл., держ. ун-тів / М. Г. Стельмахович. – К.: ІЗМН, 1997. – 232 с.
8. Художня культура України: Навч. посіб. / Л. М. Масол, С. А. Ничкало, Г. І. Веселовська, О. І. Оніщенко; За заг. ред. Л. М. Масол. – Х.: Вид-во «Ранок», 2010. – 240 с.: іл.
9. Шишова І. О. Корекційна освіта і мистецтво / І. О. Шишова // Наукові записки / Ред. кол.: В. В. Радул, В. А. Кушнір та ін. – Випуск 139. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – С. 127–131. (Серія: Педагогічні науки).

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Шишова Інна Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх педагогів та психологів в умовах інклюзивної освіти.